

OCTOBER 2021 / Vol:7, Issue:45 / pp.2046-2053

Arrival Date : 09.11.2021

Published Date : 30.11.2021

Doi Number : http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.759

Cite As : Uslu, Y. (2021). "Abdülkadir Meragi Etkisinde Yeni Bir Müzik Tarihi Kaynağı: Tavzihu'l-Elhan (: Müziğin Açıklaması)", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 7(45):2046-2053.

Review Article

ABDÜLKADİR MERAGİ ETKİSİNDE YENİ BİR MÜZİK TARİHİ KAYNAĞI: TAVZIHU'L-ELHAN (: MÜZİĞİN AÇIKLAMASI)

A New Source Of Music History Within The Effect Of Abdulkadir Meragi: Tavzih Al-Alhan

Doç.Dr. Recep USLU

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Türk Musikisi Bölümü (İstanbul Medeniyet University, Department of Turkish Music),
İstanbul, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-3849-2982

ÖZET

Abdülkadir Meragi'nin hayatını ilk defa kitap haline getiren Rauf Yekta, eserini yazarken, daha fazla bilgiye ulaşılması gerektiğinin farkına varmış ve daha geniş bir biyografi yazacağını özellikle belirtmişti. Ancak o eserini yazamamıştır. Ne basılmış ne de terakesinde böyle bir eserine rastlanmıştır. Meragi Orta Doğu müzik tarihinin önemli teorisyenlerinden biridir. Biyografisinin kronolojik ayrıntılarına ihtiyaç kısmen 2015 yılında yayımlanan Makasid lis-Sultan Murad'ın Türkçesi içinde (Uslu 2015a) verilmiştir, ancak daha fazla bilgiyi bize sunacak kaynaklar zamanla ortaya çıkmaktadır. Elde ettiğimiz Tavzihu'l-elhan kitabı hem onun biyografisi hakkında yeni bilgiler verebilir, hem de Meragi'nin müzik teorisinin etkisinin boyutunu gösterebilir. Makalede bu maksatla Tavzihu'l-elhan adlı eser tanıtılmış ve Meragi biyografisine sunacağı bilgilerden yararlanma yoluna gidilmiştir. Eserin ayrıntılı incelenmesi bir makale sınırlarını aşacağı için, makalenin amacı ve konusu Meragi hakkında verdiği bilgilerle sınırlanmıştır. Eser Meragi'den çokça bahsetmektedir. Bazı ifadeleriyle kaynaklarda verilen onun hakkındaki biyografik bilgileri doğrulamaktadır. Fakat farklı ve yeni bilgiler de vermektedir. Eserde verilen ilginç bilgiler arasında Meragi'nin altı telli udun mucidi olduğundan ve tellere verdiği adlardan; bu tellerden elde edilen şedlerden; 12 makam 6 avaze 24 şubeden; farklı adlandırma yapılmış şubelerden ve dizilerden; mutlak-tel üzerinde 17 perdenin ebced sembollerinden; oğlu Abdurrahman'dan; birçok çalgıdan bahsetmektedir. Bu bilgilerin çoğu Meragi'nin eserinde olmamasına rağmen makalede eserin hangi müzik ekolüne ait olduğu da sorgulanmıştır. Sonuç olarak Behmeni sarayı katip ve müzisyenlerinden Ruhbani'nin Tavzihu'l-elhan adlı eseri üzerinde yapılan araştırma, 1500 yıllarında yazıldığını ve Meragi'nin teorik görüşlerinin etkisini taşımakta olduğunu, Herat Sistemciler Ekolü'nü yansıtan bir eser olduğunu göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Tavzihu'l-elhan, Müzik teorisi, Abdülkadir Meragi, Behmeniler, Hindistan müzik tarihi, Herat Sistemciler Ekolü, Hazan.

ABSTRACT

Rauf Yekta, who made Abdülkadir Meragi's life into a book for the first time, was aware of the need to obtain more information while writing his work and specifically stated that he would write a wider biography. However, he could not write his work. No such work has been found either in print or in his estate. Meragi is one of the important theorists of Middle Eastern music history. The need for chronological details of his biography is partially given in Makasid lis-Sultan Murad (Uslu 2015a), published in 2015, but sources to provide us with more information are emerging over time. The Tavzihu'l-elhan book we obtained can both give new information about his biography and show the extent of the influence of Meragi's music theory. For this purpose, in the article, the work named Tavzihu'l-elhan has been introduced and it has been tried to benefit from the information it will present to Meragi's biography. Since the detailed examination of the work would exceed the limits of an article, the purpose and subject of the article was limited to the information it gave about Meragi. The work mentions Meragi a lot. With some of his statements, he confirms the biographical information about him given in the sources. But it also gives different and new information. Among the interesting information given in the work, Meragi is the inventor of the six-stringed oud and the names he gave to the strings; from transformation obtained from these strings; 12 makams, 6 avazes, and 24 shubes; from shubes and flets with different names; one of the abjad symbols of 17 frets on the absolute-string; from his son Abdurrahman; It talks about many instruments. Although most of this information is not in Meragi's work, the article also questioned which music school the piece belongs to. As a result, the research on the work called Tavzihu'l-elhan by Ruhbani, one of the scribes and musicians of the Behmeni palace, showed that it was written around 1500 and had the influence of Meragi's theoretical views, and that it was a work reflecting the Herat Systemists School.

Anahtar Kelimeler: Tavzih al-alhan, Music theory, Abdulkadir Maraghi, Bahmanids, The music history of India, Herat systematist school, Hazan.

1. GİRİŞ

Abdülkadir Meragi (d.1353-ö.1435) Ortadoğu müzik teorisine yön veren önemli isimlerden biridir. Müzik teorisi ve tarihine yön verdiği kadar hayatı hakkında çok az şey bilinmekte olduğunun ilk örneklerini Rauf Yekta'nın *Esatiz-i Elhan* (: müziğin destansı öncüleri, 1902) serisinde ortaya çıkardığı biyografiden anlaşılmaktadır. Uzun bir süre sonra S.Agayeva'nın doktora tezi (1975), on yıl sonra M.Bardakçı'nın

biyografisi (1986) kabaca ortaya konulmuş bazı kaynaklara dayalı önemli ve öncü biyografilerden biridir. Ancak Meragi biyografisinin kronolojik ayrıntıları ilk defa *Meragi'den II.Murad'a Makasid* adlı Türkçe tercümesinin (2015) içinde yer almıştır, sonrasında da bir çok yeni bulgulardan söz eden makaleler yayımlanmıştır. Meragi hakkında yayınlanacak bir biyografi hazırlanmış (Uslu 2021b) olmakla beraber bugün hala onun hakkında ortaya çıkan kaynakların sunacağı yeni bilgilere ihtiyaç vardır.

Makalenin konusu, amacı, sınırları: Amacı yeni bulunan bir kaynağın Meragi biyografisine sunacağı bilgileri ortaya çıkarmak olarak belirlenen makalenin konusu, *Tavzihu'l-elhan* (: müziğin açıklaması) adını taşıyan kaynak eserinde verilen Meragi'nin biyografisi ile ilgili bilgilerle sınırlıdır.

Makalede nitel araştırma yöntemi çerçevesinde *Tavzihu'l-elhan* adlı eserin sunduğu Meragi hakkındaki bilgileri tarama, fişleme, bilgiyi sınıflandırma yöntemlerinin kullanıldığı sistematik müzikoloji uygulanmıştır.

Makalenin planında önce yazma eserin tanınmasını sağlayacak yazmanın bulunduğu yerden başlayarak önemini ortaya koyan iç ve dış tanımları yapılmış, sonra Meragi hakkında verdiği bulgular bir araya getirilmiştir. Bulgularda Meragi'nin biyografisini ilgilendirdiği düşünülen bilgiler, eserleri, oğlu Abdurrahman, icat ettiği şed-i hazin-i had, icat ettiği altı telli ud ve tellerin adları, 24 şube anlatılırken kullandığı "hazan" hakkındaki bilgiler bir araya getirilerek değerlendirilmiştir. Hazan terimi son bulgulara göre Sistemcilerden Yeni Sistemcilere geçişte temel şube/makam adlarından biri olduğu için dikkat çekmektedir. Sonuç ve kaynaklar kısmı ile makale bitmektedir.

2. TAVZIHU'L-ELHAN'IN İÇ VE DIŞ TANITIMI

Tavzihul elhan, Pennsylvania Üniversitesinin kütüphanesinde boynu bükük bir yazmadır. Eser Hindistan Behmenileri tarafından yazılmış. Oraya nasıl gitmiş, neden gitmiş, kimler götürmüş, niçin götürmüşler? İşte size onlarca soru. Biz de bir laf vardır: Yemeyenin malını yerler diye. Bu iş tam olarak öyle olmayabilir. Kitabın kıymetini bilenler işgal edecekleri yerlerin önce kitaplarını elde edip onları tanımaya çalışmış, daha sonrasında işgal ettikleri yerlerin kitaplarını toplayıp götürmüşler, bu tür yazma örneklerden biri gibi görünüyor. Hint müziği ve Türk müziğine etkileriyle ilgili daha önce birkaç araştırma yazmıştım (Uslu 2004; Uslu 2014).

Makalede ele alınacak olan bu kitap Orta Doğu'ya ait yazım tarihini inceleyen, kataloglayan ne Brockelmann'ın GAL'inde (1902), ne de Fuat Sezgin'in GAS'ında (1984) yoktur. Kitabın adına ne yerli ne de yabancı yayınları listeleyen müzik bibliyografyalarında (Shiloah 1979; Tetik-Uslu 2013; Uslu 2016) rastlanmadığına göre bu eserin daha önce incelenmemiş hatta tanıtımının bile yapılmamış olduğu tespit edilmiştir. Farsça yazılmış müzik eserlerini listeleyen Fallahzade'nin (2005) kataloğunda da bu eserin tanıtımı yer almamaktadır. Bu sebeple *Tavzihu'l-elhan*'ın önce dış sonra iç tanıtımı yapılacaktır.

Dış tanıtım: *Tavzihu'l-elhan*, Pennsylvania Üniversitesinde Lawrence J.Schoenberg koleksiyonunda, Kışlak Center'de nadir eserler bölümü, LJS no.425'te kayıtlı bir yazmadır. Zahriyesi açık mavi tonla renklendirilmiş desenlerle süslüdür. Birinci sayfanın iki kenarında altın yıldız olması muhtemel çiçek motifleri var. Dekken-Hind devleti Behmeni saray yapımı cilt içinde, beyaz kağıt üzerine talik hatla yazılmıştır. Sayfalar genellikle 9 satır. Kurşun kalemle birbirini takip eden sayfa numaraları verilmiş; buna göre tamamı 134 sayfadır. İki bölümden oluşan eser Farsçadır.

İç tanıtım: Zahriye'deki başlığında "Bismihi teala-sad hezaran tuhaf ve tahiyat" duası var. Eserin girişinde yazar Sultan Mahmud Şehabeddin Behmeni'nin (salt.1480-1518) hizmetinde biri olduğunu belirtir (s.1-2). Daha girişte eserini bir fermanla yazdığını ve bu esere *Tavzihu'l-elhan* (: müziğin açıklaması) adını verdiğini, risaleyi bir mukaddime dört asıl ve bir hatime şeklinde planladığını söyler, her bölümde anlatacağı konularını belirtir (s.2-4). Fakat yazmanın aynı talik yazıyla yazılmış olmasına rağmen Ruhbani'nin müzik risalesi sayfa 115'te bitiyor, bittiğine dair ferağ kaydı vardır. Sayfa 116'da yeni bir besmele ile yeni bir müzik risalesi başlıyor, braya *Zeyl-i Tavzih* denebilir. Bu ikinci kısım için özel bir ad ayrıca belirtilmemiş. Birinci kısımdan farklı olarak zaman zaman Hind müziği terimlerinden de bahsediliyor. Bu ikinci kısım sayfa 134'te bitiyor. Yazının aynı talik ile devam ediyor olmasından her ikisinin de aynı yazara ait olduğu düşünülmektedir.

Yazarı ve tarihlendirilmesi: *Tavzihu'l-elhan* adlı yazma Ruhbani adlı bir Behmeni saray katibi tarafından Sultan Mahmud Şehabeddin Behmeni (salt.1480-1518) için yazılmış müzikle ilgili bir kitaptır. Kütüphane kayıtlarında yazmanın İran'dan getirildiği yazmakta ise de eserin İran ile ilgili değil Eski Hindistan devletlerinden Dekken Sultanlığı dolayısıyla Behmenilere ait nadir eserlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. 1347-1527 yılları arasında Behmeniler Devletabad, Ahsenabad, Gulkünde, Bider şehirlerinin bulunduğu Hindistan Dekken bölgesinde hüküm sürmüşlerdir (*DİA*, c.5, s. 353). XX.-XXI.yıllarda yazılmış Behmeni tarih

araştırmalarında (King 1900; Alemi 2014) da bu eserin ve yazarın adına rastlanmamıştır. Kütüphane kaydında eser 1600 yıllarına ait denilmiş, fakat Sultan Mahmud Behmeni'nin yaşadığı zaman düşünülürse, eser 16.yüzyıl başlarına ait denebilir.

Şimdi *Tavzihu'l-elhan* adlı eserin bölümlerinde nelerden bahsedildiğini söyleyelim. Eser yazmanın başında da belirtildiği gibi bir mukaddime dört asıldan sonra hatime kısmından oluşuyor. Hatime kısmı ise dört fasıldır.

Mukaddime (s.4-7): ses nedir, nağme nedir, nasıl oluşurlar, musiki ve elhan ne demektir sorularının açıklamalarından oluşur.

Birinci asıl (s.7-10): desatin yani perdeler ve taksim edilmesi, bir tarafına muşt diğer tarafına elf denilen bir telde oluşan perdelerden bahsedilir. Bir tel çizimi yapılmış (s.8) ancak üzerine herhangi bir şey yazılmamıştır, devam eden cümlelerde tarifler yapılmıştır. 1 telde on yedi perde vardır. Bir telden beş tele kadar çeşitli udlar vardır. Bölümün sonunda bir telli, iki telli ve dört telli çalgı çizimi (s.9-10) yapılmış ancak perdeler çizimde belirtilmemiştir.

İkinci asıl (s.10-25): Hesabı cümel ile ebced harfleriyle 35 perdenin “A- Lh” arası sembolleri (s.10). Bu fende öncü olan Pisagor, Ebu Nasr Farabi, Safiyyüddin, İbn Sina, Kutbuddin ve son müteahhirin Meragi (RA) bu taksimi yapmışlardır. A-M teli üzerinde perdelerin belirlenmesi (12-14) Urmevi usulüne göre anlatılmış. A perdesi mutlak, B zayid, C mücenneb, D sebbabe, h vusta kadim, V vusta zelzel, Z bınsır, H hınsır perdeleri olarak adlandırıldılar (15). Urmevi yöntemine göre perdeleri bulmanın dışında Meragi'nin yöntemini de anlatır (s.15-19), sonuna tel çizimi yapar ve perdeleri ebced sembolleri ile belirler. Bakiyye, mücenneb, tanini aralıkları anlatılır; lahni selase, dörtlü ve beşliler, sekizli ve oktav terimleri (20-21) anlatıldıktan sonra iki telli bir şekilde konu bitirilir. İki tel üzerinde perdeler (23), üç telli üzerinde perdeler (24), beş telli üzerinde perdeler (25) şekillerle gösterilir.

Üçüncü asıl (s.25-64): Her sazda meşhur devirleri çıkarım konusunun açıklanması. Meşhur devirler Meragi'deki gibi 12: uşşak, neva, buselik, rast, hüseyini, rehavi, hicaz, zengule, ısfahan, ırak, zirefkendkuçek, zirefkendbuzurk. Birinci tabakada uşşak ve on yedinci tabakada uşşak ve neva perdeleri (28/ pdf 32) ve devamında diğer makamların birinci ve on yedinci tabakadaki perde durumlarının ebced sembolleriyle tel üzerinde çizimleri (28-33). 12 makamın bir tel üzerinde nağme ve aralıklarının çizimleri (33-36) ve sonuncusu zirefkendkuçekin verdiği son aralık ve nağmenin Pisagor ve Urmevi'ye göre olduğunu, devamında Meragi'ye göre nağme ve aralıkları ayrıca verilmiş (37); avaze terimini kullanmakla beraber altı ahenk demeyi tercih ederek nevrzasl, nevrz, selmek, maye, gerdaniye, şehnaz, geveşt (38) sıralanır; sonra hangi avaze hangi makamdan doğar sıralamasından sonra dört ahenk yani nevrzasl, selmek, gerdaniye ve şehnazın nağme ve aralıkları çizim üzerinde gösterilmiştir (38-39). Yirmidört şubeden yegah ki ona hazan da derler (40) diyerek düğaha geçer. Şubeleri yegah, düğah, segah, çargah, pençgah, nişaburek, huzi, uzzal, nirizi, nirizikebir, nirinek, nevrzacem, hüseyini, mahur, hisar (42), nühüft, nevrzabayati, zabili, nigarest, eviç, mağlub, muhayyer, nevrzarab, nevrzusa (43) saydıktan sonra işte bunlar 12 makam 6 avaze ve 24 şube diyerek makam sınıflandırması ile konuyu bitirir. Meragide verilen şube adlarıyla bir kısmı ortak bir kısmı ise farklıdır. Bundan sonra yapılacak her yeni ahengin terki olacağını ve terkiye nihayetini olmadığını belirtir. Kendisinin de bir terki yaptığını ve fermanla ona “aheng-i sultani” dediğini söyler (s.44). Ehl-i Horasan müzisyenlerinin çeşitli terkipler ortaya koyduklarına işaret eder. Beş telli ud-ı asl üzerinde nağmelerin gösterileceğinden bahsederken biri dese ki udda perde yoktur, derim ki doğrudur, ama hiç bir saz perde olmadan çalınmaz derim diyerek XV-XV.yyda udun perdesiz kullanıldığına dair ipucu vermiş oluyor. Perde bilgisinin çalım kolaylaştırdığını, tanburda da perde olmadığını, tanbur icracılarının (erbab-i amel-i tanbur) bunu bildiklerini söyler. Uşşak perdelerini ud üzerinde göstereceğini söyler, ud şekilleri yapılmış ama nağmeler yazılmamıştır (47). Çalgılardan telli olanlara teltınlak (zatul-evtar) denir, ud ve tanbur gibi olanlara “mukayyed çalgılar” denir. Bunların tutulacak yerleri vardır, tutulacak yeri olmayan çenk, sermendil gibi çalgılara “mutlak çalgılar” denir. Üflemelilere havatınlak (zatun-nefh) denir, onlarda mukayyed ve mutlak olarak ayrılırlar. Teltınlak gibi mutlak olan bir diğer çalgı da kaseler ve taslar çalgısıdır (zevatul-erba). Mutlak telli çalgılarda her tel bir perdeye bağlanmıştır (48). Mesela birinci tel mutlak, ikinci tel B nağmesine, 3.tel H nağmesine, 4.tel V nağmesine 5.tel h nağmesine bağlıdır; böylece Lh nağmesine kadar tel bağlanırsa 35 perdeli tel olur. Çeşitli perdeleri icra edebilmek için teller perdeler ahenk edilir (düzenlenir). Mesela uşşak için tellerin bağlanması anlatılmıştır. Çenk ve havatınlak musikar çalgıların çizimleri (50). Çizimde perdeler gösterilmemiş teltınlakta anlattığı gibi yapılabileceğini yazmış (51). Miskalde mum kullanarak ahenk ayarlanabileceği anlatılmış. Kaselerden nağmelerin çıkarılması (52). Kaseler sazının düzen çizimi (53). Uygur ve Tatarlar müziğe kük derler. Mesela hüseyiniye “gazan kükî”, hicaza “şâr kükî”, uzzala “aslan kükî”, nişabureke “bârik kükî” derler, her bir ahenke bir isim verdiler. Mutlak çalgılarda bir ahenk çalındığında ona şed derler, mesela uşşak çalındığında ona “şedd-

i uşşak” derler; ne kadar ahenk varsa o kadar şed olur. Mukayyed çalgıların en ekmeli uddur (54). Meragi altı telli udu yapmıştır, tellere şu isimleri vermiştir: had, zir, lisan, mesles, mukayyed, bam. 1001 şed yapmanın yolunu *Kenzu'l-elhan*'da anlatmıştır. Altı telde nağmeler anlatımı ve altı telli ud şekli (56). Altı telli udda mutlak uşşak (düzeni) denilen her teli uşşak nağmelerine göre anlatım ve çizimi. Mutlak nevaya göre anlatım ve çizimi (57). Şedd-i mutlak buselik, şedd-i mutlak hüseyini, ve diğer makamların tellerde nağmelere göre anlatımı ve bazılarının çizimi (57-60). Mutekaddimin ve müteahhirinin (60) bu konudaki görüşlerini aldığım üstadım Celal (aleyhir-rahme) zamanın ilim erbabının efdali idi. Onun ortaya koyduğu dörtlü ve beşli şedlerin açıklaması (61-62). Şedd-i hazin-i haddin anlatımı, bu şeddi Hacı Abdülkadir Meragi, oğlu Abdurrahman genç yaşta rahmete gidince onun ayrılığı ile ortaya koymuştu (62). Şedlerin anlatımına devam. Hüseyini şeddi güneş feleğine mensuptur (63). Şedd-i terci' neye derler ve nasıl yapılır (64). Dörtlüden yukarı şeddi, icracılar (erbab-ı amel) çok az yaparlar ve örnekleri çok yoktur (65).

Dördüncü asıl (s.65-68): ika ve usul konusundadır. Hafif ve sakil ikalar. Şiirin bahirlerine benzetilerek sebeb, veted, fasılının açıklaması (s.65-66). 17 bahir esastır. Remeltavil, remelkasir, sakil, hafif, darbifetih, fahtedarb, vereşan, türkidarb, sedarb, düyek, devrirevan, devriiraki, evsat, cersakil, muhammes, çember. Bunlar meşhur usullerdir (66). Daireler çizilmiş ama boş (s.67). Müteahhirinin efdali Abdülkadir Meragi'nin mieteyn adını verdiği usul 200 nakradır (s.68), açıklama yapılmamıştır.

Hatime (s.68-115), dört fasıldır. Hatime'den 1.fasıl (s.68-78): İnsan boğazıyla nağmeleri tayin etmek zor olduğu için çalgılar yapılmıştır. Çalgılar üç kısımdır: zevatulevtar/ teltinlak, zevatulenfah/ havatınlak, taslar kaseler; Teltinlak çalgılar mutlak ve mukayyed iki kısımdır. Mukayyed çalgılardan yektar, iki telli tanbur, setar, ruhefza, kopuz, şidurgu, rebab-ı asl, dört telli ud-ı kadim ve beş telli ud-ı asıl, 16 telli ud-ı ekmele (metinde 16 telli demiş olmakla beraber, başka yerlerde ifade ettiği gibi altı telli demek istemiş olmalı), kemançe, rebab-ı Arabi, çeng-i Aşikane vb. Mutlak çalgılardan çeng, eğri, erganon, kanun, yatugan, mugni, sermendil vb. Havatınlak çalgılar da mutlak ve mukayyed iki kısımdır. Mukayyed havatınlak çalgılardan ney-i sefid, surnay, pikek, heftbend, ney-i kürdi, düdük, balaban vb. Mutlak havatınlak çalgılardan musikar, kaseler, taslar çalgılarıdır. Ud-ı ekmele dışındaki bütün çalgılar noksanıdır. Noksan denilmesinin sebebi ud-ı ekmele ile eda edebildiğinizi diğer çalgılarda eda edemezsiniz. Ondört telli ud diğerlerinden kamildir. Altı telli ud-ı ekmele aslında 12 tellidir, beş telli ud aslında 10 tellidir. Ney-i sefid diğerlerinden kamildir. Dört telliler de aynı hükümdedir (69). Şekilleri ve isimleri çeşitli olabilir. Beştelliye tarabrud denilmesi gibi. Beş telli udun ilk şekli tek telli idi ki gelişim hikayesi şöyledir: Kümel b. Adem (AS) bir erkek iki kız çocuğu sahibiydi, büyük kızına Salam, küçüğüne Bam denirdi. Erkek kardeşleri küçükken öldü. Ağaçtan onu temsil yaptılar ve gece ve gündüz ondan çıkan sestten canavarlar uzak dururlardı. Bir gün Bam hacete gitti (70). Hikayenin devamı davul ve udun icadı hikayesi. Hacı Abdülkadir Meragi *Camiü'l-elhan* adlı kitabında yazarki Nuh zamanına kadar 47 yıl geçmişti, o sırada Bam ölmüştü, Salam hayatta idi. Nuh zamanında 100 yılını ibadetle geçirdi. Salam, cuba bir tel bağladı, bu cuba daha sonra ud dediler (75). Bu tek telli idi ta ki Pisagor bu tek telde perdeleri ortaya çıkardı, fakat ahenkle usulü Davud AS ortaya çıkardı. Bir gece Davud AS'ma fulan denize git ki bizim hikmetimizi göresin denildi, o da gitti-geldi hikayesinin sonunda deniz kenarında üç gün birşey yemedi, Allah'a yalvardı, avaz-ı Davud dağlarda yankılandı, bunu işiten Davud her yankıdan bir ahenk ortaya çıkardı. Bu usule hezec derler, hafif sebeple tekrar eder, “ten-ten-ten-ten” gibi, ehl-i Hindde bu fennin erbabları bu usulle bir çok beste yapmıştır. Böylece Davud AS bir çok keşif yaptı (77). Eflatun zamanında beş telli ud ortaya çıktı. Dört teli dört anasıra benzettiler. Birinci teli kuvvete, ikinci had telini ateşe, üçüncü zirtelini bad/havaya, dördüncü lisan telini suya, mesles telini hak/toprağa, ve bam telini kuvvet terkiğine atf ettiler. Bu ilim Farabi'ye ulaştığında kemal buldu. Tanburu Lut kavmi; ney-i sefidi Davudun sesine benzeterek Beni İsrail; çengi Acem hekimleri; kanunu Yunan filozofları; şidurgu, kopuz, yatuganı Uygur ve Tatar hukeması; kemençeyi sultanlardan biri ortaya çıkardı. Surna ve ney-i enbanı şeytan insanlara öğretti (78). Mezdeklerin de katkısı oldu. Zil ve musikarı Lübnan dağının murtazları ortaya çıkarmıştır. En doğrusunu Allah bilir.

Hatime'den 2.fasıl (s.79-98): Öncesinde geçtiği gibi bu fennin öncüleri, Sala (yukarıda Salam imlasi burada Sala) ve Bam bint Melik b.Adem, Fisagores Hekim, Eflatun ki onun zamanında ud ortaya kondu, insan ve hayvan onun sesinden hoşlanıyordu. Ebu Nasr Farabi (79) zamanında ilim ve amel kemale erdi, 12 makam 6 avaze 24 şubeyi ortaya getirdi. Bunu riyazetle yaptı. Bir çok öğrenci yetiştirdi. Onlardan biri Ali Sitai idi (s.80). Ali Sitai kendi zamanının sultanları tarafından bilinirdi. Ben Farabi'den üstünüm derdi. Farabi ile Ali Sitai arasında geçen ud icrasında Farabi'nin üstatlığı ve Sitai'nin ona öğrenci olması olayı anlatılır (80-87). Diğer bir meşhur hikaye Safiyyüddin ile Harun Reşid arasında bir olay anlatıyor (s.88). Urmevi'nin *Şerefiyye* ve *Zübdetü'l-elhan* eserlerini yazdığını belirtiyor ve fetva ile müzik ilminin yasaklanmasını, Urmevi'nin buna karşı mücadelesini, üç gün susuz bırakılan deveye müziğin etkisi hikayesini anlatıyor (s.89-90); Şeyh Ebu Ali Sina ve Mevlana Kutbuddin Allame arasında geçen olay (91 vd); Müteahhirin en faziletlisi Abdülkadir Meragi,

Allah günahlarını affetsin, *Kenzü'l-elhan* ve *Camiü'l-elhan* ve *Zabitatu'l-usul* ve diğerlerini yazmıştır; Sultan Ahmet Bağdadi, Allah onu nurlandırın, zamanında her iftarda her birinin usul ve makamı farklı 30 nevbet-i müretteb bestelenmesi olayı. Asıl usul 17 bahirdir ama o 16 usul ortaya çıkarmıştır (93). Zamanının kutb-ı nayı ile muaraza ederdi. Sultan Ahmed ile hamamda geçen olay. Bir başka neyzenin iddiası üzerine bahsi geçen Kutb, hamamda çelikten ney çaldı (s.97). Bunun gibi Hace ve Kutb üzerinden ud çalgısı, çini kase çalgısı çalınmış bir kaç üstatlık hikayesi. Meragi'nin oğlu Abdurrahman'ın kaseler çalgısını icrası (97). Sultan Ahmed'den sonra Meragi Timur'a, Timurlu Şahruh'a hizmet etti ve Şahruh zamanında hakka gitti (97). Sultanlardan bu ilme ve ameline meraklı Harunreşid, Ahmed Bağdadi, Sultan Üveyis, Şahruh ud çalarlardı, Sultan Ebu Said bütün sazları çalardı, ondan sonra kimse ud, çenk, ney ve şudurgu ile onun kadar ilgilenmedi (98).

Hatime'den 3.fasıl (s. 98-107): Uşşak, neva, buselik ve hicaz germ ve huşk tabiattadır ve onları dinleyenlerden bazı kötü duyguları kaldırır ve bazı duygularını artırır. Bunun gibi hangi tabiata hangi ahenk, hangi vakitte çalınmalı müzik psikolojisi bilgileri. Kısmen müzik terapiyi ilgilendiren bilgiler. Tatar ve Uygur hukeması bu tür ahenklerin savaşlarda çalınmasını emretmiştir (98). Makamların hangi anasır özellikte oldukları ve insana ve hastalıklara etkileri; hangi gün ve saatlerde makamların icrasının uygun olduğu (99). Bunları özetleyen bir şekil/tablo yapacağını söylemiş (106) ama boş bırakmış. Sazlardan ud ve ney-i sefidin sesi bam/kalın olur; kopuz, şidirgu, çeng-i aşikanın sesi daha terdir/ince; tanbur, çeng, balaban, düdük sesi mutedildir/orta derecededir; Derteri ve hoşki ve kemançenin telleri kıldan olur. Kanun, heftbend, surna ve ney, ney-i sefid ki zil/zeyl olur. Musikar huşktur (107).

Hatimedden 4.fasıl (s. 107-115): Meragi'nin *Camiü'l-elhan* adlı eserinde öncülerden bahsetmesi ve bu ilmin ilmi ve ameliyle uğraşanlardan bahisler. Bu ilme suluk edeceklere neler gerekir. Adabı meclis, çeşitli meclislerde gereken musiki ve davranışlar. Sarhoşlar meclisinde rehavi ve zengule okunmamasını, aksi halde çoğu zaman fesad çıktığını Abdülkadir Meragi'den aktararak yazmıştır. Kadınlar meclisinde aşk ve aşık şarkıları okunmaması gibi meclis adabından bahisler (113). Ruhbani'nin eliyle yazdığı risalesinin bittiğini belirten ferağ kaydı mevcuttur (s.115).

Zeyl-i Tavzih: Yazmanın sayfa 116'sında besmeleyle yeni bir başlangıç yapılıyor. Bu bölüme herhangi bir isim verilmemiş, önceki ile aynı kişi tarafından yazıldığı ve konusunun müzikle ilgili olduğu anlaşıldığından *Zeyl-i Tavzih* adının verilmesi uygun görüldü. Girişte güzel sesin ve bu ilmin değerinden bahsediliyor. Hz.Peygamber'in "Ziynetü'l-Kur'an bi-savti'l-hasen" (: Kur'an'ın süsü güzel sesle okumaktır: Benzer bir ifadeyle bk.Darimi, Fezailü'l-Kur'an, nr.2. Bu hadis Meragi'nin *Cami* ve *Makasid li's-Sultan Murad* adlı eserlerinde andığı hadislerden biridir. Her *Makasid*'in aynı metinden oluşmadığı tespit edilmiştir. Uslu 2021c) hadisinden veya insana üç güzel şey verilmiştir, güzel yüz, güzel yazı, güzel ses gibi veciz sözlerden bahsediliyor. Sayfa 118'de müzik türleri: kavil, gazel, savt, basit; Hind müzik türleri. Sayfa 120'de renkler ve günün vakitleri arasındaki ilişkiler. Bu son kısımda zaman zaman Hindlilerin makam anlatımlarından yani ragalardan, bazı terimler, açıklamalar, açıklayıcı kısımlar; manzum makamlardan bahseden şiirler vardır.

Yazarın hocası: Yazar Ruhbani, eserinin bir yerinde "Mutekaddimin ve müteahhirinin bu konudaki görüşlerini aldığım üstadım Celal (aleyhir-rahme) zamanın ilim erbabının efdali idi" (s.60) diyerek müzik eğitimi aldığı üstadını rahmetle anar. Müzik eğitimini Celal'den aldığı netleşmektedir. Fakat kitapta sunduğu bilgiler için onun dışında Meragi'nin *Cami* adlı eserinden yararlandığını söyleyebiliriz. Ruhbani eserini XVI.yy başında yazmış ise, rahmetle andığı Celal üstadının XV.yüzyılda yaşadığını söyleyebiliriz.

Buraya kadar yazmanın iç ve dış tanıtımı yapılmış oldu. Bizim makaledeki maksadımız ise, yazmada bulunan Abdülkadir Meragi hakkındaki bilgilerdir. Dolayısı ile bu konudaki bilgileri bulgularda bir araya getirebiliriz.

3. MERAGİ HAKKINDA BULGULAR

Yazarın eseri daha girişinde yer alan bazı cümleleri Meragi'nin eserlerini okumuş olabileceği izlenimi verir. Mesela "ve der ilm-i riyazi ki edakk-ı ulumest meyl-i temam daştend hususen be-ilm-i edvar" (s.2), Meragi'nin yazdığı satırlarıyla neredeyse aynıdır. Pek çok ortak konu ve anlatım vardır, fakat eser Meragi'nin eserlerinden her hangi birinin nüshası değildir, özgündür. Meragi için "müteahhirinin son efdali" der ve ikinci asıl bölümünde onu rahmetle anar. Meragi'nin verdiği bilgilerden sayısal olarak 12 makam 6 avaze 24 şube makam sınıflandırmasına katılmasına rağmen hüseyiniyi hem makam hem şubeler arasında sayması, 24 şubeyi Meragi ile ortak olanlar dışında farklı şubelere de yer vermesi gibi bazı özgün tarafları ile göze çarpmaktadır. Eserin incelenmesi ile bu farklılıklar daha fazla ortaya konabilir. Bu makale, amacına uygun olarak Meragi hakkında verdiği bilgilerle sınırlı kalacaktır.

Meragi Hakkında: Yazarın verdiği bilgilere bakılırsa, Abdülkadir Meragi'nin iyi bir müzisyen olduğunu, Sultan Ahmed Celayiri ile olan muhabbetini; Ramazan ayında 30 nevbet-i müretteb besteleme olayını (Hatimedden 2.fasılda, s.93 vd); meteyn adını verdiği 200 nakralı (s.68) icat ettiği usulü; daha sonra Timurlular arasında yaşadığını, hatta Timurlu Şahruh zamanında öldüğünü, bazı eserlerini, 1001 şed listesini; çalgıların sınıflandırılması ve kaseler ve taslar çalgısını; müzisyenlerin meclis adabı konusunda söylediklerini (s.113); özellikle *Kenzü'l-elhan* ve *Camiü'l-elhan*'ı, oğullarından Abdurrahman'ı bildiğini göstermektedir. Bu yüzden önce Meragi'nin eserleri, daha sonra Abdurrahman, icat ettiğini söylediği altı telli ud hakkında verdiği bilgileri ele alalım.

Meragi'nin Eserleri: Yazar *Tavzihu'l-elhan*'da Meragi'nin eserlerinden *Kenzü'l-elhan* (s.62), *Camiü'l-elhan* (s. 68, 93) ve *Zabitatu'l-usul* adlı eserlerinin adını verir, adını vermediği başka eserler de yazdığını belirtir. Eserler arasında *Camiü'l-elhan*'ın adını vererek birkaç kez bahsetmesi, anlatımlardaki bazı benzer cümleler bu eseri okuduğunu ve yararlandığını göstermekle birlikte şube adlarındaki farklılıklar eserin bilgilerini birebir almadığını da göstermektedir. Bir yerde “1001 şed yapmanın yolunu *Kenzu'l-elhan*'da anlatmıştır” der fakat bu eseri görmediği, *Camiü'l-elhan* adlı eserden nakil yaptığı, aynı konunun *Cami* adlı eserde de bulunmasından anlaşılabilir. *Cami* adlı eserden müziğin öncülerinden ve destansı anlatımlardan (Hatimedden 1.fasılda: Davul ve telli çalgıların icadıyla ilgili Bam ve Salam destansı hikayesi, s.68 vd) bahseden kısımdan yararlandığını adını vererek belirtir. Meragi'nin başka eserler yazdığını belirtmesine rağmen *Cami*'den sonra yazdığı ve çokça istinsah ettiği *Makasidu'l-elhan* (Uslu 2015a: 25) adlı eserinden hiç bahsetmemektedir. Verdiği eser isimlerinden biri olan *Zabitatu'l-usul* (:usulün zabtedilmesi, öğrenilmesi) şimdiye kadar Meragi biyografilerinde ve kaynaklarında geçmeyen bir eser adıdır (Uslu 2015a: 24-25).

Meragi hakkında verdiği ilginç bilgilerden biri oğlu Abdurrahman ve adına icat edilen şedle ilgilidir. Şedler konusu içinde tellerle yapılan şedleri bilgisini tellerin sırasına göre verirken, had telinden yapılan bir şeddin yani “şedd-i hazin-i hadd”in anlatımını yaparken, “bu şeddi Hacı Abdülkadir Meragi, oğlu Abdurrahman genç yaşta rahmete gidince onun ayrılığı ile ortaya koydu” (s.62) der. Oysa bilindiği kadarı ile Abdurrahman, Meragi'nin en büyük oğlunun adıdır (Uslu 2015a: 25). *Camiül-elhan*'ı yazma sebepleri olan iki oğlundan biridir, büyük olandır. O sırada 12 yaşındadır. Verilere göre 1394 yılında Semerkant'ta doğduğu hesaplanmıştır (Uslu 2015a: 13). Meragi bu oğlunu udi olarak yetiştirmiştir. *Fevaid-i Aşere* adlı eserinde oğlundan zamanın en iyi udilerinden “Şeyh Abdurrahman” (Uslu 2018: 117) diye bahseder. Tahminen 1432 yılında yazılmış olan bu esere göre o sırada Abdurrahman 38 yaşındadır. Henüz hayattadır. Sonrası hakkında biyografilerde bir bilgiye rastlanmamaktadır. Fakat elde bulunan *Camiü'l-elhan* nüshalarından biri Melik nüshası olarak bilinir. 1475-1525 yılları arasındaki bir tarihte, daha dar bir tarihle 1500 yıllarında yazıldığı tahmin edilmektedir. Bu nüshanın sonunda “ferzend-i Abdurrahman” tarafından yazıldığı bilgisinin (Uslu 2015a: 33) yine bu Abdurrahmanla ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu verilere göre Abdurrahman, yazarın bahsettiği gibi küçük yaşta ölmüştür. Bunun üzerine 30 yıl daha yaşamış olabileceği ihtimaline göre Abdurrahman yaklaşık 1460-70 yıllarında ölmüş olabileceği tahmini yapılabilir. Bu tarihler de yine yazarın eserinde (s.98) müziksever ve icracı olarak andığı Timurlulardan Ebu Said Mirza Han (salt.1451-1469) zamanına denk gelmektedir (Yuvalı 1994: c.10, s.224). Udi Abdurrahman Meragizade'nin küçük kardeşi Abdülaziz'den yeğeni olan Mahmud Meragizade *Makasidü'l-edvar* adlı eserinde (Uslu 2015: 33) amcası Abdurrahman'dan rahmetle bahseder (son bulgulara göre *Makasidü'l-edvar* adlı eserin 1481'lerde yazılmış olabileceği düşünülmektedir: Uslu 2020: s.48). Eserin yazıldığı 1481 yılı öncesinde öldüğüne işaret etmektedir. Belki Meragi'nin hiç bahsetmediği diğer küçük oğlu Abdürrahim küçükken ölmüş olabilir. Çünkü oğullarından en küçüğü Herat doğumlu olan Abdülaziz'in de 1413-1470? yılları arasında uzun süre Edirne'de yaşadığı bilinmektedir. Diğer taraftan Meragi bu tel adlarından hiç bahsetmediği gibi, şedlerden bahsettiği yerlerde böyle bir şed icat ettiğini yazmamaktadır. Hatimedden 2.fasılda Abdurrahman'la ilgili verdiği ilginç bilgilerden biri de onun kaseler çalgısını icra etmiş olmasından (s.97) söz etmesidir. Öyle anlaşılıyor ki yazar Meragi'nin oğullarından sadece Abdurrahman'ın iyi bir müzisyen olduğunu duymuş, oğullarından diğerlerini bilmiyor denebilir.

Altı Telli Ud ve Tel Adları: Yazarın verdiği ilginç bilgilerden biri Meragi'nin altı telli udu icat etmiş olmasından bahsetmesidir. Altı telin çift olduğunu eserinin bir yerinde 12 tel diyerek açıklamasından anlaşılabilir. Meragi bu altı tele şu isimleri vermiştir: had, zir, lisan, mesles, mukayyed, bam. Bu adlandırmalar içinde lisan ve mukayyed diğer müzik tarihi kaynaklarında pek görülmeyen farklı tel adları olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca bu isimler Meragi'nin *Camiü'l-elhan*'ın da diğer eserlerinde de yoktur, eserlerinde altı telli uddan bahsetmemektedir. Bu tel adlarını yazar eserinde defalarca kullanır. Diğer taraftan altı telli udu amcası Abdurrahman'ın icat ettiğini, altıncı tele “müstezad” dediğini, çalgıya ise “ud-ı ekmele” adını verdiğini Abdülaziz'in oğlu Mahmud Meragizade eserinde (Uslu 2015a: 33) belirtir ki daha doğru

olması gerekir. Nitekim Mahmud'un eserini yazdığı yıl olarak 1481 olduğunda delil aynı bilgiyi bulduğumuz ve eserini 1482'de yazan Ladiki'nin de "ud-ı ekme'l"i (Uslu 2020: 52) anlamış olmasından anlayabiliyoruz.

Hazan şubesi: Ruhbani eserinin makam tarihi açısından dikkat çeken yönlerinden biri verdiği 24 şubenin isimleridir. Makamların tasnifi konusunda 12 makam 6 avaze ve 24 şube (s.40-43) sınıflandırmasına katıldığını genel olarak belirtmesine rağmen, özellikle 24 şubede Meragi'nin listesine uymayan şube/makam adları vardır. Bu makalenin sınırlarını aşmamak için ayrıntılar üzerinde durmayacağız. Fakat bunlar arasında kullandığı ve Sistemciler içinde sadece bir kişide görülen "hazan" terimi dikkat çekicidir. Yazarın hazan için, "yegah şubesine hazan da derler" (s.40) demesi, Anadolu'da ortaya çıkan bu terimi kullanan Sistemcilerden Seyyid Şerif Cürcani (ö.1413) ve Yeni Sistemcilerden Mehmet Ladiki'yi (ö.1520?) hatırlatmaktadır. 14.yüzyılda, 1375 yılında müzik eserini yazmış olan Seyyid Şerif Cürcani, terimi kullanan Sistemcilerden bilinen ilk ve tek kişidir (Uslu 2021a: Cürcani ve sonuç kısmı). Yeni Sistemciler döneminin XV.yüzyıl Anadolu güfte mecmualarında da görülen hazan terimi, Seyyid Şerif Cürcani'yi yakından tanıyan Meragi'nin (d.1353-ö.1435) ne *Camii'l-elhan* ne de diğer eserlerinde hiç geçmemektedir, bu terimi kullanmadığı anlaşılmaktadır. Hazan teriminin Cürcani dışında iki müzik teorisini tarafından kullanıldığı bilinir. Eserlerini yazım tarihleri göz önüne bulundularak bunlardan birincisi Ladikli Mehmettir. Ladikli Mehmet Eski sistemcilerle Yeni Sistemcileri karşılaştırdığı 1485'te yazdığı *Fethiye* adlı eserinde yegaha, Yeni Sistemciler tarafından tanını aralığın tiz tarafa eklenmesi durumuna vaf-ı hazan dendiğini belirtir (Uslu 2020: 44; Tıraşçı 2020: 77); Öztuna'nın (2000: 147), Cürcani'ye dayanarak hazanın rehavi ile ilişkisinden söz etmesi araştırılmalıdır. Hazandan bahseden ikinci kişi Alishah Hacıbüke'dir. Hazan terimi, Sistemciler Ekolünü takip edenler içinde, Seyyid Şerif Cürcani'nin eserini doğrudan kullanan Herat Sistemciler Ekolü takipçilerinden Alishah Hacıbüke'nin 1495-1500 yıllarına tarihlenen eserinde görülür. Bu durum *Tavzihu'l-elhan* yazarının Meragi'nin eseri dışında farklı kaynaklardan bilgi aldığını da göstermektedir, fakat Alishah'ın eserini kullandığını net olarak söyleyemeyiz. Burada dikkat çeken hazan teriminin izini sürerek Anadolu müziğini temsil eden bir terimin, Bursa- Tebriz- Şiraz- Herat- Dekken yoluyla Behmeniler devletinin müzik teorisine uzanan yolculuğudur.

4. SONUÇ

Bu makalede ilk defa tanıtılan *Tavzihu'l-elhan* ve onun ikinci bölümü olan *Zeyl-i Tavzih*, Behmeniler sarayı katip ve müzisyenlerinden Ruhbani'nin Sultan Mahmud Şehabeddin Behmeni'nin (salt.1480-1518) zamanında yazdığı bir eserdir. Yaklaşık 1500 yıllarında yazılmış olduğu kabul edilebilir. Bu eser Herat Sistemciler Ekolüne mensup bir müzik sisteminden söz eder. Sonunda yer alan zeyl içinde Hind müzik tarihini yakından ilgilendiren terimler görülür. Kullandığı kaynaklardan biri olan Meragi'nin müzik teorisinin etkisindedir. Türk müziği literatürü bibliyografyalarında ve yabancı yayınlar bibliyografyası verilerine göre daha önce adı bilinmediği gibi etraflıca incelenmemiş bir kaynak olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte makalenin amacı ve sınırları doğrultusunda eserde geçen Meragi hakkındaki bulgulara ve bilgilere odaklanılmıştır.

Esere göre Meragi büyük bir müzik teorisyenidir, Sultan Ahmed Bağdadi'den sonra Timurlu Şahruh zamanında yaşamış, ve onun zamanında ölmüştür. Günümüzde Sistemciler Ekolü olarak bilinen "müteahhirin"ın son faziletli müzik teorisyenidir. Fakat yazarın eseri, Meragi'nin kurduğu Herat Musiki Ekolü etkisinde bazen onun fikirleriyle bazende onun destansı hayatıyla ilgili bilgilerle devam etmektedir.

Yazar'a göre Meragi'nin *Kenzü'l-elhan* ve *Camii'l-elhan* dışında diğer kaynaklarda hiç adı anılmayan *Zabıtu'l-usul* (: usulün öğrenilmesi) adında bir eseri vardır.

Yazar'a göre Meragi altı telli udun mucididir, her tel çift olmak üzere icat ettiği "ud-ı ekme'l" toplamda 12 tellidir. Altı tele özel isimler vermiştir, bu isimler: had, zir, lisan, mesles, mukayyed, bam.

Yazar'a göre Meragi, 200 nakralı mieteyn adını verdiği bir usulü icat etmiştir.

Yazar'a göre Meragi, oğlu Abdurrahman için bu tellerden had-teline dayalı bir şed icad etmiştir ve adını şedd-i hazin-i hadd koymuştur.

Yazar'a göre Meragi'nin oğullarından Abdurrahman Meragizade (1394-1470?) önemli bir müzisyendir. Kaseler çalgısını icra etmiştir.

Yazar'a göre 24 şubeden birincisi olan yegaha hazan da denilmektedir. *Tavzihul-elhan* adlı Farsça eser, 14.yüzyıl yazarlarından Seyyid Şerif Cürcani'nin ilk defa bahsettiği Anadolu müziğini yakından ilgilendiren hazan adlı şubeden de söz etmesiyle, eseri Türk müziği tarihini ilgilendiren bir kaynak olma özelliğine de sahiptir.

Makalede eserin verdiği Meragi bulguları tek tek analiz edilmiş ve diğer kaynaklardaki bilgilerle zenginleştirilmiş ve karşılaştırılmış, verilen bilgilerin doğruluğu ve yanlışlığı hakkında okuyucuya fikirler verilmiştir.

Behmenilerden Sultan Mahmud Şehabeddin Behmeni'nin (salt.1480-1518) saray katibi ve yazarı Ruhbani'nin makam sınıflandırmasında açıkça görüldüğü üzere, Meragi etkisiyle 12 makam 6 avaze 24 şubeyi kabul etmekle birlikte, 24 şubenin adlarında farklı bir yol izlemekle özgün görüşlere sahiptir. Zaman zaman kendi buluşlarını da anlattığı *Tavzihu'l elhan* ve *Zeyl-i Tavzih* adlı eserlerin bir bütün olarak sistematik müzikoloji yöntemiyle incelenmesi Türk müziği tarihi açısından da önemlidir.

KAYNAKÇA

Âlemi, Hadice (2014). *Muluk-i Behmeni: Nohustin Hakiman-ı Müstakil-i Muselman Der Dekken*. Tahran Müessesesi-i İntişarat-ı Emir Kebir yay. 1393 hş.

Brockelmann, C. (1902). *GAL: Geschichte der arabischen Litteratur*, Weimar yay. 1898-1902

Darimi (0869). *Sünen*: www.islamweb.net. Online (er.tar.8 Kasım 2021)

Fallahzade, Mehrdad (2005). *Persian Writing of Music*. Upsala Universitet yay.

King, J.S. (1900). *The History of the Bahmany Dynasties*. London Luzac and Co yay.

Konukçu, E. (1992). Behmeniler. *DİA*. c.V, s.353-354

Öztuna, Y. (2020). *Türk Musikisi Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara Atatürk Kültür Merkezi yay.

Rauf Yekta Bey (1902). *Esatiz-i Elhan II Hace Abdülkadir Meragi*. İstanbul Özel yay. 1318.

Ruhbani (1500). *Tavzihu'l-elhan*. Library of Pencilvania University, Kislak Center (online archive.org'dan temin edildi).

Sezgin, Fuad (1984). *GAS: Geschichte des arabischen Schrifttums*. Leiden Brill yay. 1967-1984

Shiloah, A. (1979). *The Theory of Music in Arabic Writings*. Germany G.Henle Verlag Munchen yay.

Tetik-Işık, S.-Uslu, R. (2013). *Music Bibliography-Foreign Books*. İstanbul: Pan yay.

Tıraşçı, M. (2020). *Türk Musikisi Tarihi Terimleri Sözlüğü*. Ankara Eğitim yay.

Uslu, Recep (2004). "XVI.Yüzyıl Osmanlı Sarayında Hint Müzik Grubuna Ait Bir Beste", *Müzik ve Bilim* (www.muzikbilim.com'de online dergi). sy. 1, Mart, s.70-78

Uslu, Recep (2014). "Hint ve Türk Müziği Etkileşimi". *Sabah Ülkesi*. sy. 39, Germany Köln Nisan, s. 50-53

Uslu, Recep (2015a). *Meragi'den II.Murad'a Müziğin Maksatları Makasidü'l-elhan Tercümesi*. Ankara Atatürk Kültür Merkezi yay.

Uslu, Recep (2015b). "Yüz yıldır aranan Meragi'nin Müzikler Hazinesi (Kenz-ül Elhan) adlı eseri bulundu mu?". *Musikidergisi.com*. Online 6 Nisan 2015 (Er.tar. 5 Kasım 2021).

Uslu, Recep (2016). *Müzik Bibliyografyası-1*. İstanbul Çengi yay.

Uslu, Recep (2018). *Meragi'nin Son Müzik Eseri Zevaid-i fevaid-i Aşere Tercümesi*. Ankara Atatürk Kültür Merkezi yay.

Uslu, Recep (2020). "Müzik Teorisyeni Mehmet Ladiki Yeni Sistemci mi?". *Sanatın Gölgesinde* (ed.R.Uslu). Ankara İksad yayını.

Uslu, Recep (01 Mayıs 2021). Müzik tarihi Yeni Sistemciler kronolojisi I Music History of the Middle East and Ottoman. <https://www.youtube.com/watch?v=22wNb3zFTRk&t=307s> (Alişah 14.47 dk.).

Uslu, Recep (2021a). "Makam Tablosu: Selçuklu Zamanı Anadolu Ve Komşu Coğrafyasında Sistemcilerden Yeni Sistemcilere". *Anadolu Ve Komşu Coğrafyasında Müzik*. Ankara Atatürk Kültür Merkezi yay. (Basılacak)

Uslu, Recep (2021b). *The Timeline of Abdulkadir Meragi*. İstanbul (Basılacak)

Uslu, Recep (2021c). "Rauf Yekta Koleksiyonu Meragi'nin Makasidü'l-elhan Hangi Versiyondur?". *International Journal of Social, Humanities and Administrative Studies: JOSHAS*. 7/44, s.1643-1652

Yuvalı, Abdülkadir (1994). Ebu Said Mirza Han. *DİA: İslam Ansiklopedisi*. c.10, s.224-225